עין כרם ואבו גוש

דו"ח סיור מספר 20

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

ORENBETZALELI

IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

תיאור הסיור 2

הדרכת דרך 1 – ממבשרת לעין כרם 5

אתר 1: מרכז עין כרם ומעיין מרים 6

נקודת הדרכה 1: מרכז עין כרם 7

נקודת הדרכה 2: מעיין מרים 9

נקודת הדרכה 3: בית מרי אלפונסין / דניאל ר'טאס 10

נקודת הדרכה 4: בית מרציאנו 10

נקודת הדרכה 5: אומנות בעין כרם 11

נקודת הדרכה 6: מנזר האחיות ציון 11

נקודת הדרכה 7: תצפית על כנסיית גורני הרוסית 12

נקודת הדרכה 7: כנסיית יוחנן המטביל היוונית – אורתודוקסית בעין כרם 13

אתר 2: כנסיית הביקור 15

נקודת הדרכה 1: תצפית לעמק 16

נקודת הדרכה 2: הכניסה לכנסייה 17

נקודת הדרכה 3: הקריפטה 19

אתר 3: כנסיית יוחנן בהרים 20

נקודת הדרכה 1: הכניסה לכנסייה 21

נקודת הדרכה 2: הקריפטה 22

אתר 5: המנזר הבנדיקטי באבו גוש 24

נקודת הדרכה 1: מתחם הכניסה למנזר הבנדיקטי – אבו גוש 25

נקודת הדרכה 2: הקריפטה בכנסייה 25

נקודת הדרכה 3: בכנסייה העליונה 26

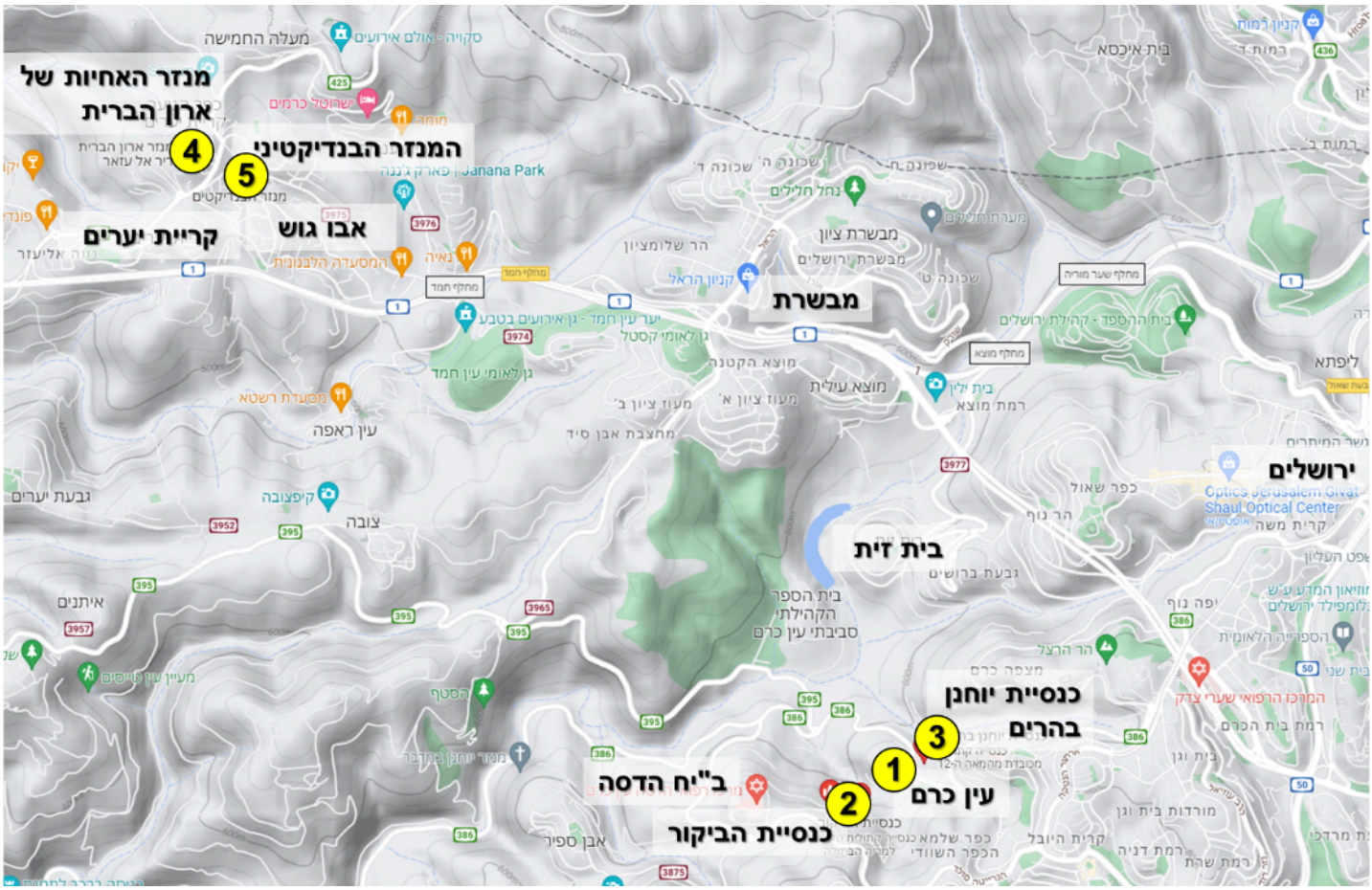
תיאור הסיור

תאריך הסיור	23/10/2022	מזג אוויר צפוי	בהיר
שעת התחלה	06:30	שעת סיום	18:00
מקום מפגש	יקום	מקום פיזור	יקום
מקומות איסוף והורדה נוספים	גלילות, לטרון		
מדריך	אביב הרצליך	טלפון מדריך	info@aviv-tours.com
טלפונים חשובים	חברת הסעות: דברת רעננה טל. 09-7422422 סדרן עבודה 052-7432155		
אתרים מרכזיים	עין כרם, מעיין מרים, כנסיית הביקור, כנסיית יוחנן בהרים, המנזר הבנדיקטי באבו גוש, כנסיית גבירתנו של ארון הברית		
מזון	ארוחת בוקר בלטרון, ארוחת צוהריים באבו גוש.		
הקבוצה	סטודנטים של המכללה האקדמית וינגייט, שלומדים להיות מורי דרך. מנעד גילאים רחב, מגילאי ה-20 עד פנסיונרים.		
ציוד	נעלי הליכה סגורות, כובע, מים, לבוש צנוע, קרם הגנה, כלי כתיבה ומחברת / מחשב / מכשיר הקלטה. מפות. כרטיס מטמון. הברית החדשה		

לוח הזמנים של הסיור

שעה	פעילות	הערות
7:15 – 6:30	נסיעה מיקום ללטרון	
7:45 – 7:15	הפסקת בוקר	
8:30 – 7:45	נסיעה לעין כרם	
9:10 – 8:30	מעיין מרים	
9:30 – 9:10	הליכה ממרכז עין כרם לכנסיית הביקור	
10:20 – 9:30	כנסיית הביקור	
10:45 – 10:20	הליכה מכנסיית הביקור לכנסיית יוחנן בהרים	
11:50 – 10:45	כנסיית יוחנן בהרים	
12:50 – 11:50	סיור רגלי בעין כרם	
13:30 – 12:50	נסיעה מעין כרם לאבו גוש	
14:15 – 13:30	ארוחת צוהריים באבו גוש	
15:30 – 14:15	המנזר הבנדיקטיני באבו גוש	
15:30	חזרה הביתה	

מפת הסיור

מנזר האחיות של ארון הברית
4
המנזר הבנדיקטיני
5
קריית יערים
אבו גוש
מבשרת
ירושלים
בית זית
כנסיית יוחנן בהרים
3
1
עין כרם
2
ב"יח הדסה
כנסיית הביקור

הדרכת דרך 1 – ממבשרת לעין כרם

- מבשרת ציון היא מועצה מקומית שאיחדה את היישובים מבשרת ירושלים ומעוז ציון.
- בקסטל הסמוכה התקיים קרב מכריע ביותר במלחמת העצמאות, שסימל את קריסת המערך הכפרי הערבי סביב ירושלים במלחמת העצמאות, בין הקסטל לבין דיר יאסין.
- האזור כולו היה משובץ בכפרים ערביים, בהם קולוניה, סובה (צובה), סריס (שורש), קסטל (הראל), בית מחסיר ועוד ועוד... כל הכפרים האלה נמחקו מעל פני האדמה לאחר המלחמה.
- בקרב בקסטל נהרג עבד אל-קאדר חוסייני, שהיה מהמנהיגים הבולטים של ערביי ירושלים, ומותו היווה מכה מוראלית קשה. לאחר המלחמה הקסטל הופכת להיות מעברה לעולים מקורדיסטן.
- מימין אנחנו עוברים חורבות של עוד כפר ערבי – סטף, ובהמשך אבן ספיר.
- מנזר יוחנן במדבר מושך בעיקר ישראלים. מדבר הוא מקום שאינו מיושב, ואכן האזור הזה לא היה מיושב ולא היה בו חקלאות מסודרת, ולכן המקום שימש לרעיית צאן, או בעברית קדומה יותר "להדביר את הצאן", ומכאן "מדבר", ללא קשר לכמות משקעים. באנגלית השם מתורגם ל"Wilderness", ולא ל-Desert. בלוקאס א':40 מסופר על כך שיוחנן כילד גדל במדבר עוד לפני שהגיע לירדן, ולפי המסורת מדובר ב"מדבר" של עין כרם.
- בדרך לעין כרם אנחנו חוצים את נחל השורק, שאחד מיובליו הוא נחל עין כרם.

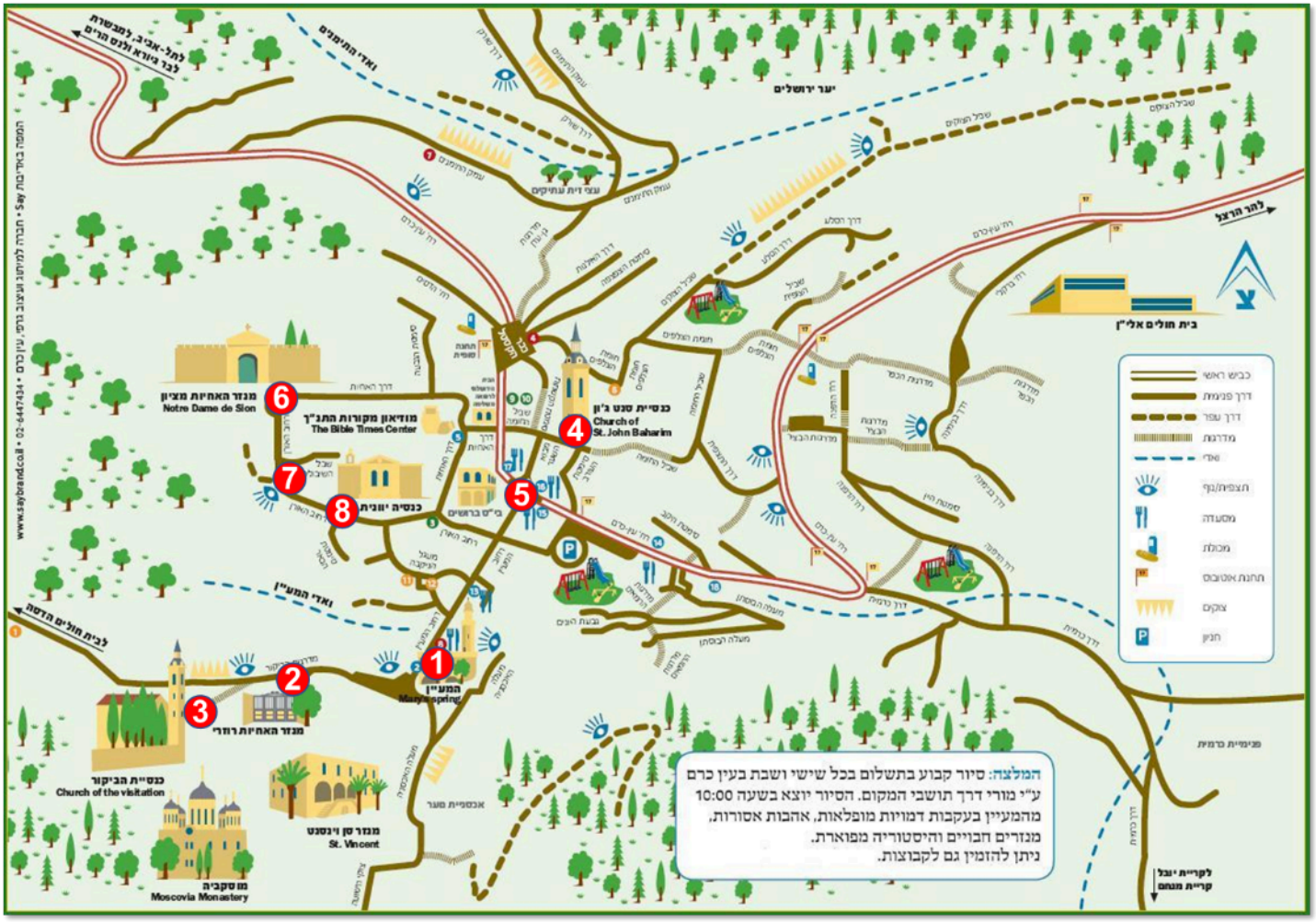
אתר 1: מרכז עין כרם ומעיין מרים

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
האתר פתוח		במרכז עין כרם
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא עלות	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	מספר מסעדות בסביבה

סביבת האתר

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: מרכז עין כרם

- בתקופת הברונזה רואים עדויות ראשונות להתיישבות בעין כרם, וזאת למרות שלא התבצע מחקר ארכיאולוגי מקיף במקום. ההתיישבות התקיימה בעקבות הימצאות המים, הקרבה לעמק שורק הפורה, והקרבה לעיר גדולה – ירושלים.
- העדות הראשונה בטקסט היא בנחמיה ומזכיר ישוב בשם "בית הכרם". בתקופת בית שני חיים בעין כרם יהודים, וזאת לפי הימצאות המקוואות במקום.
- ע"פ המסורת הנוצרית המסופרת בלוקאס, חי ביישוב זוג כוהני בשם זכריה ואלישבע. "***בִּימֵי הוֹרְדוֹס מֶלֶךְ אֶרֶץ יְהוּדָה הָיָה כֹּהֵן מִמִּשְׁמֶרֶת אֲבִיָּה וּשְׁמוֹ זְכַרְיָה, וְלוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת אַהֲרֹן וּשְׁמָהּ אֱלִישֶׁבַע.***" (לוקאס א':5).
- "***בַּיָּמִים הָהֵם קָמָה מִרְיָם וַתֵּהַר לָלֶכֶת אֶל אֵזוֹר הָהָר, אֶל אַחַת מֵעָרֵי יְהוּדָה.***" (לוקאס א':39). בטקסט מסופר שמרים הולכת לבקר את זכריה ואלישבע. בתקופה הביזאנטית מזוהה אותה עיר בהר ביהודה עם עין כרם.

- ישנן עדויות של עולי רגל מהתקופה שמעידים על ביקור במקום. מאותו רגע ואילך עין כרם הופכת מנקודה על המפה, למקום עם חשיבות "הגיו-גיאוגרפית", כלומר מקום עם קדושה. ככזו היא הופכת למוקד עלייה לרגל, ולמוקד משיכה לכסף של צליינים, וזאת בשונה לחלוטין מהכפרים הערביים האחרים בסביבה.
- במקום הוקמו כנסיות ומנזרים, והיא עברה תקופות של פריחה ודעיכה. ב-48 חיו באזור מוסלמים ונוצרים מקומיים. ב-48 שומעים תושבי המקום על מותו של עבד אל-קאדר חוסייני בקסטל הקרובה, ועל מעשי טבח בערבים בדיר יאסין הסמוכה (גבעת שאול של ימינו). עין כרם יושבת בדיוק בין הקסטל לדיר יאסין, ותושבי המקום המפוחדים מחליטים לברוח, בעיקר לירושלים הירדנית.
- המבנה שליד המעיין שימש כבית ספר לילדי הכפר עד 1948, והמעיין היה ליבו של הכפר. בבית הסמוך למבנה המעיין גר מוכתר הכפר.
- לאחר מלחמת העצמאות מיישבת הסוכנות בכפר עולים מתימן ומצפון אפריקה במקומם של ערביי המקום שברחו. לכפר מגיעה גם רחל ינאית - בן צבי, שמחליטה להקים בכפר בית ספר חקלאי לילדים יתומים שהגיעו מאירופה. בית הספר והקומה שבו הוא נבנה, כבר לא קיימים היום.
- רחל ינאית מתארת את הילדים המבוהלים שהגיעו למקום, ילדים עם טראומות שהוסתרו כל חייהם במנזרים. רחל ינאית הופכת לדמות משמעותית בחייהם של אותם ילדים. לימים נהרג בנה של רחל ינאית בקרב.
- בשנות ה-60 עוזבים רוב ה עולים את עין כרם מכיוון שהבתים היו רעועים ודרכי הגישה לכפר היו בעיתיות, וכן בשל העובדה שעין כרם סבלה מחדירה של מחבלים מקו הגבול הקרוב. החל משנות ה-60 עוברת עין כרם תהליך של ג'נדריפיקציה – כניסה של תושבים ממעמד סוציואקונומי גבוה, חידוש ושיקום של מבנים, והשכונה הופכת להיות שכונת יוקרה.
- עין כרם הפכה לחלק מירושלים לאחר מלחמת העצמאות, בדומה לשכונת מלחה שהייתה כפר ערבי פלאחי שלא היה חלק מירושלים. בשנת 67, לאחר מלחמת ששת הימים, תופעת הסיפוח של כפרים לשטח המוניציפאלי של ירושלים התגבר, ובהם צור באהר, ג'אבל מוכאבר. עין כרם הוא אחד היחידים שלא נהרס במלחמה, בדומה לליפטא, שגם לא יושב והפך למעין מוזיאון חי לתקופה שקדמה למדינת ישראל.
- עין כרם נפרדת מירושלים באופנים מסוימים עד היום, אפילו בהיבט הגיאוגרפי, למרות שהיום הפער מתחיל להיסגר.
- עין כרם פופולרית מאוד בקרב תיירים ישראלים, בעיקר בתקופות שבירושלים העתיקה יש אי שקט. כמו כן עין כרם מושכת צליינים קתולים, וזאת בשל שתי כנסיות קתוליות מפורסמות. בעין כרם גם שתי כנסיות אורתודוקסיות, שבהן אין תנועה רבה מלבד ביום חגו של יוחנן המטביל. במקום יש גם את הכנסייה הפרבוסלבית, האורתודוקסית הרוסית, ששמה הכנסייה ההררית – "גורני".
- בכלל, המוטיב הבולט בעין כרם הוא נושא ההר, ומספר כנסיות מכילות את המילה "הר" בשם הכנסייה.

נקודת הדרכה 2: מעיין מרים

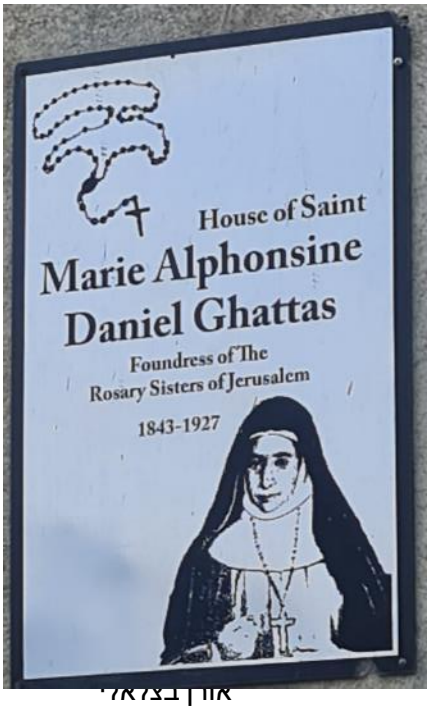
- המעיין בעין כרם, מעיין מרים, הוא מעיין שכבה. המעיין שימש כבר ימי בית שני. על המעיין נבנה שוקת ולבירנית (מבוך). עד 48 המעיין היה בעל ספיקה משמעותית, ואחד המעיינות השופעים בהרי ירושלים.
- עד 48 מי המעיין הוזרמו בתעלות השקייה לשדות בעמק. מעל קו הגובה של המעיין גידלו חקלאות בעל, כמו זיתים, ולמטה מגובה המעיין – חקלאות שלחין.

- במעיין נפגשו מרים, אם ישוע, ואלישבע, אמו של יוחנן המטביל, אחרי שהמלאך גבריאל מבשר למרים את העתיד לבוא. סיפור הפגישה מופיע בלוקאס, ובו מסופר שכשמרים מגיעה לעיר יהודה, עין כרם לפי המסורת, אלישבע מברכת אותה. בתגובה מרים אומרת תפילה שהפכה להיות תפילה מקובלת בפי נוצרים – תפילת המגניפיקט.
- מרים שהתה במקום שלושה חדשים, רחצה את עצמה וכיבסה את בגדיה במי המעיין, וקבוצות נוצריות רבות, בעיקר קתוליות, מגיעות למקום לרחוץ את פניהם ולמלא מים מהמעיין. פרוטסטנטים פחות מתעניינים במקום, שכן הזיהוי של עין כרם כמקום הולדתו של יוחנן התקבל כמסורת בתקופה הצלבנית, ולא מופיע בטקסט הקדוש.
- שם המעיין נקרא בעבר מעיין זכריה, על שם אביו של יוחנן, ואז גם מעיין מרים. המקום משופץ ע"י קרן הברון רוטשילד, שמקבע את שם המקום "מעיין מרים" על שם סבתו.

נקודת הדרכה 3: בית מרי אלפונסין / דניאל ר'טאס

- מרי אלפונסין נולדה בסוף המאה ה-19 כדניאל ר'טאס למשפחה מקומית נוצרית גדולה. היא המייסדת של קהילת האחיות רוזרי, והוכרה ע"י הכנסייה כקדושה.
- בגיל צעיר היא מצטרפת לאחיות סנט גוז'ף של ההתגלות, ובשלב מסוים מרים נגלית אליה בחיזיון ומבקשת ממנה להקים קהילה (קונגרגציה, Congregation) של נזירות בשם האחיות רוזרי – על שם מחרוזת התפילה הנוצרית, שבה לכל חרוז יש תפילה ומדיטציה ספציפית הקשור לחייה של מרים.

- קבוצת הנזירות שהיא מקימה מוקדשת למחרוזת התפילה. השפה הדומיננטית בקהילה היא ערבית, שזה דבר יוצא דופן שכן עד אותה העת המסדרים התנהלו בצרפתית, ספרדית, איטלקית ושפות לטיניות אחרות. זהו המסדר הראשון שהתנהל בערבית.
- האחיות מקימות בתי ספר, שנחשבים עד היום לבתי הספר הטובים בירושלים, והיום רוב התלמידים הם מוסלמים.

- לפני שנים לא רבות, ב-2014, מרי אלפונסין ונזירה נוספת מעיבלין, מרים בווארדי, מוכרזות כקדושות. זהו ניסיון של הוותיקן לעודד את הקהילות הנוצריות בארץ ישראל, הסובלות מילודה נמוכה והגירה שלילית. זוהי הפעם הראשונה מאז ישוע ומרים שמוכרזים קדושים מקומיים מארץ ישראל.
- במקום קיים היום בית הארחה.

נקודת הדרכה 4: בית מרציאנו

- במרכז עין כרם אנחנו מגיעים לאחד הבתים מהתקופה שלפני 1948. לאחר המשפחה מתיישב בבית עולה יהודי ממרוקו בשם מרציאנו, והוא פותח חנות מכולת בתוך הבית.
- בשנות ה-50 שובר מרציאנו את אחד מקירות הבית לצורך שיפוץ, ומתגלה בפניו מטמון זהב. עד 48 הייתה עין כרם כפר עמיד ביותר, העשיר ביותר באזור ירושלים, וגרו בו משפחות ערביות עשירות.
- אנשי הכפר חולשים על אדמות רבות עד לכביש מספר 1, כולל כל אדמות עמק שורק, בית זית וכו'. אנשי הכפר התפרנסו לאורך הדורות מתיירות צליינים, והצליחו לצבור נכסים.
- ב-48, כשפורצת המלחמה ולפני הבריחה מהכפר, מטמינים תושבי הכפר את אוצרותיהם במקומות שונים, בין היתר בקירות, וזאת מתוך תקווה שהם יחזרו לכפר מיד לאחר המלחמה.
- מרציאנו מתקשר למשטרה ומעביר אליהם את הזהב, אולם לימים התגלה שאין כל תיעוד על קבלת הזהב במשטרה.
- מציאת הזהב ע"י מרציאנו החלה מרדף אחר אוצרות ברחבי הבתים בעין כרם, וכן תופעה של ערבים תושבי הכפר שניסו לחזור לכפר ולמצוא את אוצרותיהם.
- לימים התיישבו בבית מרציאנו ארגונים שונים שפעלו ללא מטרות רווח, וכן בית כנסת. הבעלות על הבית נמצאת היום בסכסוך. מרציאנו עצמו נפתר בשיבה טובה בשכונת גילה הירושלמית.

נקודת הדרכה 5: אומנות בעין כרם

- ביציאה מכנסיית יוחנן בהרים אנחנו נתקלים במספר חנויות וגלריות יפות וחמודות, שמציגות לעוברים והשבים עבודות אומנות. הגלריות והחנויות פונות בעיקר לתיירים היהודים שאוהבים להסתובב ברחובות עין כרם, ומחפשים עניין מעבר לכנסיות ולמסורות הנוצריות.

- התופעה התגברה מאז הקורונה, שבעין כרם התקיימה רק תיירות פנים ישראלית.
- אפשר למצוא במקום אומנות על קרמיקה, ציור, יודאיקה, עבודות בנייר, שוקולטייר, חפצים עתיקים ועוד. רוב המקומות דורשים תיאום מראש.

נקודת הדרכה 6: מנזר האחיות ציון

- ממרכז הכפר אנחנו פונים שמאלה (מערבה) ברחוב האחיות ציון, והולכים כ-200 מטרים עד שמגיעים לחומת המנזר של האחיות ציון.

- מנזר האחיות ציון הוקם ע"י שני אחים יהודיים מצרפת, שהפכו לכהני דת קתוליים – האחים רטיסבון. האחים רטיסבון הקימו קהילות של נזירים בשם האחים ציון והאחיות ציון, באמצע המאה ה-19.
- מטרת המסדר הייתה לפעול כמיסיון בקרב יהודי ירושלים, והם מקימים מסדר בעיר העתיקה וברחוב שמואל הנגיד. המנזר בעין כרם הוא מנזר נשים ובית יתומים ליתומים נוצרים מלבנון, תוצא הטבח של הדרוזים בנוצרים במאה ה-19.
- כיום משמש המנזר כבית הארחה לתיירים ישראלים בעיקר, ובמקום מתקיימות סדנאות שונות. התנאים בבית ההארחה בסיסיים, אבל הגינה יפהפייה והנוף מדהים.
- המקום יכול לעניין קבוצות של פרוטסטנטים, שיכולים להתפעל מהנוף התנכ"י, ואולי במיוחד מספר ישעיה: "***מַה-נָּאוּ עַל-הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר, מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב--מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה; אֹמֵר לְצִיּוֹן, מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ.***" (ישעיה נ"ב:7), פסוק שמכיל את מוטיב ההרים שמתאים למקום, ומזכיר את בשורת המשיח, באופן שיכול להיות מתאים ביותר לסיפור יוחנן בהרים מבשר ישוע המשיח.

נקודת הדרכה 7: תצפית על כנסיית גורני הרוסית

- מהמנזר של האחיות ציון אנחנו ממשיכים ברחוב אורן בכיוון דרום, ומגיעים לנקודת תצפית המשקיפה דרומה אל העמק, ואל כנסיית הביקור ואל הכנסייה הרוסית שמעברו השני של העמק.

- הכנסייה היא כנסייה פרבוסלבית (אורתודוקסית) רוסית. הכנסייה נבנתה ע"י אנטונין קפוסטין, שפועל מטעם הכנסייה הרוסית במאה ה-19 ורוכש אדמות ע"מ להקים נוכחות רוסית. כל אותם מבנים רוסים שנבנים בארץ נקראים ע"י הערבים מוסקוביה.
- בעין כרם רוכס קפוסטין עשרות דונמים של אדמה, במדרון הדרומי של עמק עין כרם. הכנסייה שבונה קפוסטין בעין כרם נקראת כנסיית גבירתנו של קזאן, על שם איקונה מפורסמת של מרים שנמצאת בכנסייה בעיר קזאן ברוסיה. הצריח של הכנסייה הוא לא הצריח הימני, ששייך לכנסיית הביקור, אלא הצריח השמאלי.
- בתחילת המאה ה-20 מתעורר הרצון בקרב הכנסייה הרוסית לבנות במקום כנסייה גדולה יותר, וכנסייה כזו מתחילה להיבנות במימון הצאר הרוסי. אבל, ב-1914 פורצת מלה"ע ה-1, ולאחריה המהפכה הקומוניסטית, ובניית הכנסייה נתקעת. מאז ועד שנת 2006 הכנסייה עומדת במקום ללא גג וללא הבצלים המפורסמים שמעליה.
- ב-2006 מעביר אריאל שרון את חצר סרגיי לרשות פוטין, וכן נותן לו את ההיתר להשלמת גג הכנסייה בצורה שאנחנו רואים כיום. כיום הכנסייה מוקדשת למשפחת הצאר, לצאר ניקולאי ומשפחתו, ובכנסייה מופיעה איקונה של משפחת הצאר.
- הכניסה למתחם הכנסייה והמנזר אפשרית כיום רק מתוך שטח בית החולים הדסה שנמצא מעל הכנסייה. לכנסייה אין שעות פתיחה, והכניסה היא ע"י צלצול באינטרקום ובקשה להיכנס.

נקודת הדרכה 8: כנסיית יוחנן המטביל היוונית – אורתודוקסית בעין כרם

- אחרי התצפית אנחנו מתעקלים שמאלה ומזרחה עם רחוב האורן, ומגיעים לכנסיית יוחנן המטביל האורתודוקסית.
- הכנסייה מוקדשת ליוחנן פרומודורוס (יוחנן המבשר), שזהו כינויו של יוחנן ביוונית. הכנסייה לרוב סגורה, ומתגורר בה כומר שלרוב מסתגר. מול הכנסייה חיה הסופרת חיה שנהב, שבהשראת הבית והדייר המסתגר כתבה את הספר "מיץ פטל".
- האיקונוסטזיס במקום מקדש את אירוע לידת יוחנן, המופיעה באיקונה משמאל לאיקונת מרים. אפשר לראות את זכריה עם משהו על המצח, מעין תפילין שמייצג את העובדה שהוא היה כהן, והוא כותב "יוחנן שמו!" על לוח אבן במעמד ברית המילה של יוחנן. אפשר לראות גם את העושר של המשפחה, מה משעיד שזוהי לידת יוחנן ולא ישוע.
- חוץ מהאיקונה של לידת יוחנן אפשר לראות את האיקונות הקבועות, של מרים וישוע התינוק על ברכיה, של ישוע שליט הכל, ושל יוחנן המטביל (הפעם בבגרותו).

- חוץ מזה יש בכנסייה איקונות רבות אחרות, ביניהן איקונה של ביקור מרים אצל אלישבע בהריונן, ובתוכן אפשר לראות את העוברים ישוע ויוחנן; למעלה אפשר לראות עריפת ראשו של יוחנן המטביל; הגניאולוגיה של ישוע.
- ביציאה מהכנסייה יש איקונה גדולה של הלווייתה של מרים, כפי שמופיע במסורות מהמאה ה-4 ואילך. לפי המסורת יהודים ניסו להפריע למסע הלוויה, ואז מגיע מלאך וכורת ליהודי את היד. המוטיב הזה לא מופיע כאן, אבל ראינו אותו בכנסייה בדיר חג'לה.

- אפשר לראות איקונות של קדושים חיילים, אותם חיילים בצבא הרומי שהתנצרו והוצאו להורג, ביניהם ג'ורג', דימטריוס ועוד.
- יש גם איקונה שמציגה את הוצאתו להורג של זכריה, כשזכריה ניסה להסתיר את אלישבע ויוחנן התינוק מפני החיילים הרומיים.

אתר 2: כנסיית הביקור

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
כל יום, מלבד בזמן תפילות. 8:00-12:00 ושוב 14:30-18:00	טלפון: 02-641-7291	ממרכז עין כרם, מאזור המעיין, ממשיכים דרומה ואז מערבה ברחוב מדרגות הביקור לעבר הכנסייה.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא
הערה	מתוחזקת ע"י הקסטודיה דלה טרה סנטה, המסדר הפרנציסקני.	

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: תצפית לעמק

- אנחנו עוצרים לפני הכניסה לכנסייה מצד ימין של הרחוב, לאורך החומה, ומביטים צפונה ומערבה אל העמק.
- מימין רואים צריח של כנסייה (לא בתמונה), זוהי כנסיית יוחנן בהרים. זוהי אחת משתי הכנסיות החשובות בעין כרם, בנוסף לכנסיית הביקור בה אנחנו נמצאים, ובנוסף למעיין מרים שנמצא במרכז הכפר.
- מעל הכנסייה עין כרם החדשה, ואז רואים מתחם מוקף חומה – זהו מנזר האחיות ציון, מנזר קתולי.
- מתחתינו נחל עין כרם שמתחבר לעמק נחל שורק. הבתים בתוך השורק זהו בית הספר החקלאי של עין כרם, שהוקם ע"י רחל ינאית בן צבי, שעבר לעמק בשנות ה-60. בית הספר משרת היום את ילדי המועצה האזורית הרי יהודה.
- ימינה מבית הספר, בתוך העמק על גבעה נמוכה – היישוב בית זית, שהוקם ע"י עולים ממצרים ויגוסלביה. בית זית לא הוקם על גבי כפר ערבי.
- בין בית זית ולבין בית הספר החקלאי רואים קיר בטון – זהו סכר על נחל שורק שמייצר מאחוריו אגם יפה.
- מעל בית זית, במדרון, בתים פזורים – זוהי מוצא עילית, שהוקמה לאחר מאורעות תרפ"ט. מעל מוצא עילית רואים את קסטל ומבשרת.

נקודת הדרכה 2: הכניסה לכנסייה

- בכניסה אפשר לראות את סמל הקסטודיה, ודמויות של גבר ואישה. לגבר יש סמלים של כהנים.

- הסיפור של עין כרם מופיע רק בלוקאס. בפרק א:39 מסופר על כך שמיד לאחר הבשורה של מרים קמה מרים ומיהרה ללכת לאזור ההרים היא מגיעה לבית זכריה, ומברכת את אלישבע. לא ברור איך זוהתה עין כרם עם אותו אזור ההר ביהודה.
- לפני כן מסופר על זכריה ואלישבע, זוג מבוגר ממשפחות כהנים וחשוך ילדים, שבאופן פלאי נכנסו להיריון. אלישבע היא גם קרובת משפחתה של מרים.
- כשמרים מגיעה לבית זכירה היא בתחילת הריונה, בעוד שאלישבע כבר בחודש השישי. כשאלישבע שומעת את ברכת מרים רקד הילד בבטנה ואלישבע התמלאה ברוח הקודש. הסיפור מזכיר את סיפור רבקה, שהתאומים בבטנה התרוצצו, והיא "דורשת את ה'", משמע שבתקופות קדם לתזוזה של עובר בבטן יש משמעות רוחנית.
- אלישבע מברכת בחזרה את מרים, ומזהה שבבטנה של מרים יש משהו גדול ומשמעותי. יותר נכון, מי שזיהה את גדולתו של עוברה של מרים הוא עוברה של אלישבע – יוחנן. יוחנן היה הראשון שזיהה את גדולתו של ישוע, עוד כשהיה עובר.
- ואז מרים נושאת תפילה: "***תְּרוֹמֵם נַפְשִׁי אֶת אֲדֹנָי; וְתָגֵל רוּחִי בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי; כִּי רָאָה בָּעֲנִי אֲמָתוֹ.***" (לוקאס א':46-48). התפילה מתחילה במילה "תרומם" או "תגדל" בעברית, ו"מגניפיקט" בלטינית, והיא הופכת לתפילה מוכרת בנצרות, ובעיקר אצל הקתולים. זוהי אחת מארבע תפילות שמופיעות בברית החדשה, והיא נאמרת בכל תפילת ערבית (וספרס). תפילת ה-Magnificat מזכירה מאוד את תפילת חנה.
- ככל הנראה כבר בתקופה הביזאנטית מוקמת במקום כנסייה שמזוהה עם הביקור. הכנסייה מוקמת בוודאות גם בתקופה הצלבנית, שננטשת עם עזיבת הצלבנים. במאה ה-17 מגיעים לכאן הפרנציסקנים, רוכשים את המקום

ומחדשים את הכנסייה. בשנות ה-40 של מאה ה-20 מחדש אדריכל הבית של הוותיקן, אנטוניו ברלוצי, את הכנסייה.

- הכנסייה מחולקת לשני חלקים: הקריפטה – מוקדשת לאירוע הביקור, ובה ציורים המציגים את לידתו של יוחנן, את ביקור מרים ועוד אירועים קשורים; הכנסייה העליונה מוקדשת למרים, והיא כללית יותר.

למעלה מימין: החצר הצלבנית של הכנסייה; משמאל: הקמרון הצלבני והפסיפס

למעלה: אלישבע מסתתרת אחרי הסלע עם יוחנן התינוק כשחייליו של הורדוס הורגים את התינוקות התמימים.

נקודת הדרכה 3: הקריפטה

- הקריפטה היא חדר שנמצא מתחת למעיין, ומוקדש לסיפור הכנסייה. לעיתים יהיו בקריפטה שרידי קדושים, לעיתים מעיין, או אבן חשובה.
- הקריפטה בכנסיית הביקור מעוצבת כאילו היה זה הבית של זכריה ואלישבע. הרצפה היא רצפת פסיפס, מעלינו סוכת גפנים. זהו בית כפרי.
- אפשר לראות ציור של מרים ואלישבע, כאשר מרים גבוהה מאלישבע. רוח הקודש שורה על הפגישה, ואפשר לראות את היונה מעל ראשיהם. גם שני העוברים, יוחנן וישוע, מופיעים בציור, בשני דימויים בצד שמאל: מעיין שמייצג את יוחנן, ואישה מחזיקה סל לחם, כשהלחם הוא מסמל של ישוע.

- מצידי התמונה המרכזית רואים סצינות קשורות: זכריה בבית המקדש מקבל את הבשורה על הולדת בנו; אלישבע בהריון; יוחנן התינוק כשאימו מגינה על עצמו מחיילי הורדוס. מאחורי הסורג בקריפטה רואים הסלע שמאחוריו התחבאו אלישבע ויוחנן.

אתר 3: כנסיית יוחנן בהרים

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
בכל יום בשעות: 8:00-12:00 וגם 14:00-18:00	טלפון: 02-632-3000	רחוב שביל הצוקים 81, ירושלים.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא עלות	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	מסעדות בקרבת מקום
הערה	הכנסייה מנוהלת ע"י הקסטודיה טרה סנטה, המסדר הפרנציסקני.	

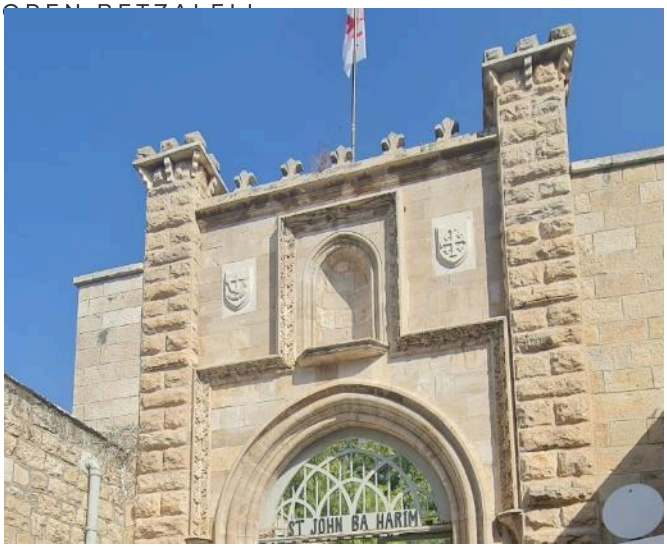
סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: הכניסה לכנסייה

לידתו של יוחנן המבשר

- ליאור חן במחקרו ("מקומות קדושים בארץ הקודש – מבט אתנוגרפי" של ליאור חן ועומר האקר) מזכיר ארבעה מקומות טבילה בארץ הקודש, אחד מהם מצפון לכנרת שמעניין קבוצות אוונגליות. המיקום נשען על תיאוריה שאומרת שלפי חז"ל המים מדרום לירמוך הם טמאים, מכיוון שהם מגיעים מארצו הגויים, ולכן לא תיתכן טבילה במים לא קשרים.
- "***בימי הורדוס, מלך ארץ יהודה, היה כהן ושמו זכריה...***" (לוקאס א:5) – לספרי הקודש חשוב לחבר את הסיפור לכרונולוגיה ידועה, על מנת להבהיר שהאירועים התרחשו בזמן אמיתי, ובמקרה הזה בימי המלך הורדוס.
- מוטיב נוסף שמוזכר הוא עקרותה של אישה צדיקה – אלישבע. זכריה ואלישבע מוזכרים כבאים ממשפחות כהונה, מה שאומר שהם אריסטוקרטיה, ואכן בכל הציורים שבהם מופיעה אלישבע היא מופיעה בבגדים יוקרתיים בצבע ארגמן, ולידה תמיד יהיו משרתות.
- יוחנן קיבל את שמו ע"י המלאך גבריאל, שנגלה לזכריה. גבריאל גם מספר לזכריה שהבן שלו "יין ושיכר לא ישתה" – יהיה מבשר. תפקיד דומה לתפקידו של אליהו, שאמור לבשר על בואו של המשיח. המלאך אומר לזכריה שבנו ילך בדרך אליהו, ויחזיר אנשים בתשובה ולהכשיר את העם לקראת בואו של המלך המשיח.
- זכריה מגיע לבית המקדש ועובר התגלות, שלאחריה נכנסה אלישבע אשתו להיריון. זכריה נאלם דום ולא מצליח לדבר.
- "***עַתָּה מָלְאוּ יְמֵי אֱלִישֶׁבַע לָלֶדֶת וְהִיא יָלְדָה בֵּן. כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ שְׁכֵנֶיהָ וּקְרוֹבֶיהָ כִּי הִגְדִּיל אֱלֹהִים חַסְדּוֹ עִמָּהּ, שָׂמְחוּ אִתָּהּ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בָּאוּ לָמוּל אֶת הַיֶּלֶד וְקָרְאוּ לוֹ זְכַרְיָה, כְּשֵׁם אָבִיו. אַךְ אִמּוֹ הֵגִיבָה וְאָמְרָה: "לֹא! יוֹחָנָן הוּא יִקָּרֵא." אָמְרוּ לָהּ: "אֵין אִישׁ בְּמִשְׁפַּחְתֵּךְ אֲשֶׁר נִקְרָא בַּשֵּׁם הַזֶּה". וְרָמְזוּ לְאָבִיו כְּדֵי לָדַעַת אֵיזֶה שֵׁם יִרְצֶה כִּי יִקָּרֵא. זְכַרְיָה בִּקֵּשׁ לוּחַ וְכָתַב עָלָיו "<u>יוֹחָנָן שְׁמוֹ</u>". כֻּלָּם תָּמְהוּ. בְּאוֹתוֹ רֶגַע נִפְתַּח פִּיו וְהַתְּרָה לְשׁוֹנוֹ, וְהוּא דִּבֵּר וּבֵרַךְ אֶת אֱלֹהִים.***" *(לוקאס א':64-57).*
- ואכן המוטיב האומנותי שמזהה את זכריה הוא אותו לוח אבן עליו רושם זכריה, שכאמור איבד את יכולתו לדבר עם התגלות האלוהים אליו במקדש: "יוחנן שמו".
- באותו אירוע זכריה קורא תפילה: "***ברוך ה' אלוהי ישראל***" (לוקאס א':68). בלטינית מתחיל במילה "בנדיקטוס", שמשמעותה "מבורך", והיא הפכה לתפילה מקובלת בנצרות. זכריה מודה לאלוהים על הנס שאלוהים עשה עימו.

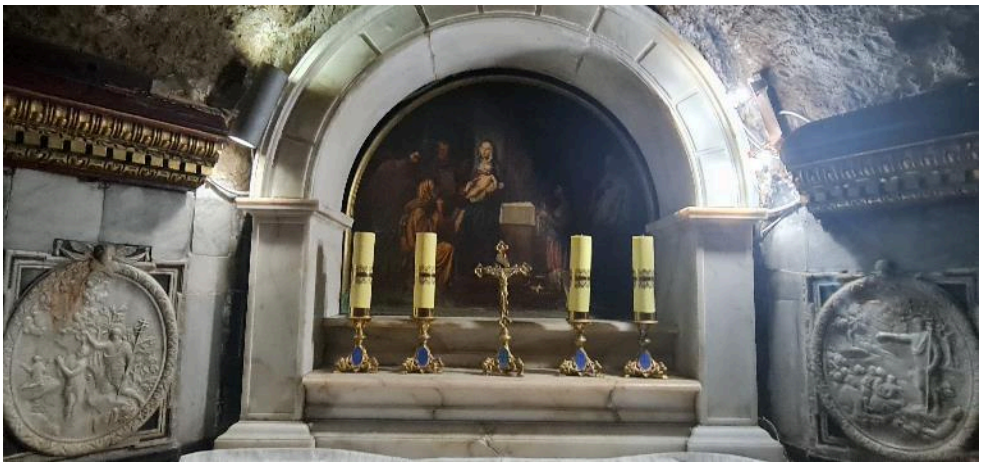

כנסיית יוחנן בהרים

- בכניסה יש שלט שמעיד על כך שהכנסייה מתוחזקת ע"י המסדר הפרנציסקני. אפשר לראות את הצלב המחומש, ומצד שני את סמל שתי הידיים. בין הסמלים יש נישה, שבעבר היה בה פסל. שם הכנסייה היא "כנסיית יוחנן בהרים" ובאנגלית "St. Jhon Ba Harim", שמדגישה את סיפור ביקורה של מרים בהר.
- הכנסייה מוקמת לראשונה בתקופה הביזנטית, ואז נהרסת. הכנסייה נבנית מחדש בתקופה הצלבנית, והמבנה הנוכחי עומד על תוואי הכנסייה הצלבנית.
- במלה"ע ה-1 קורסת רצפת הכנסייה, מכיוון שמכניסים למתחם כלי רכב צבאיים. האירוע מנוצל ע"י הפרנציסקנים לחפירות ארכיאולוגיות. הפרנציסקנים מוצאים את שרידי הכנסייה הביזנטית, מתחתיהם מקדש פגאני רומי, ולמטה בור מים הרודיאני. לימים זיהתה חוקרת בשם תמר הירדני את בור המים כמיקווה, מה שמסתדר עם היותם של זכריה ואלישבע ממשפחת כהנים.
- בכניסה לכנסיית יוחנן בהרים אפשר לראות פתח ברצפה ומבעד לפתח אפשר לראות רצפת פסיפס, שרידים של כנסייה ביזאנטית.
- כנסיית יוחנן בהרים מוקדשת ללידתו של יוחנן.

נקודת הדרכה 2: הקריפטה

- הקריפטה שמשמאל לאפסיס המרכזי של הכנסייה מייצגת את המערה שבה נולד יוחנן, והיא כמובן מוקדשת ללידתו של יוחנן המבשר. הצליינים נכנסים פנימה למערה, ונוגעים בנקודה שבה מצוין שבמקום זה נולד יוחנן.

- למעלה מופיע ציור שמציג את מעמד ברית המילה של יוחנן, ובה מופיע זכריה כותב על לוח אבן "יוחנן שמו!". בציורים של לידת ישוע יופיעו בד"כ חיות משק, שכן הוא נולד באבוס, יופיע כוכב בית לחם, רועי צאן וחכמי המזרח שהביאו את המתנות. לידת יוחנן תוצג כלידה של משפחה עשירה. יופיעו משרתות, מבנה מפואר וכו', וזאת מכיוון שיוחנן מגיע ממשפחה של כהנים, שבתקופת בית שני היו מעמד האריסטוקרטיה.
- במקום מצוין גם מותו של יוחנן בהוצאה להורג ע"י הורדוס אנטיפס, בנו של הורדוס, כפי שמוזכר הן בברית החדשה, בבשורה ע"פ מתי, והן אצל יוסף בן מתתיהו.

אתר 4: המנזר הבנדיקטי באבו גוש

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
פתוח מלבד ימי ראשון	הנזיר אוליביה – 052-6342423 פייסבוק: אוליביה האח יש גם אינסטגרם	במרכז אבו גוש
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא עלות	בימי ראשון	חלקי
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	מסעדות באזור
הערה	מתוחזקת ע"י המסדר הבנדיקטיני	

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: מתחם הכניסה למנזר הבנדיקטי – אבו גוש

- שמו המקורי של אבו גוש, בתקופה העותמאנית, הוא קרית אל-עאנב, שמשמר את השם התנכ"י קרית ענבים.
- הכפר מוקם במקום על אחת מהדרכים מיפו לירושלים שהיום היא כביש מספר 1, אולם בעבר היא לא הדרך העיקרית שהייתה מעלה בית חורון. כמו כן במקום יש מעיין, ובו מתיישב ליגיון רומאי.
- חשיבותה של אבו גוש היא בשל זיהויה עם אמאוס הקדומה, ועם המסורת המופיעה בברית החדשה על ביקורו של ישוע באמאוס לאחר עלייתו לשמיים. הצלבנים היו הראשונים שזיהו את אבו גוש עם אמאוס, וזאת בשל שגיאה ספרותית בתרגום של הברית החדשה ללטינית, שלפיה המרחק של אמאוס מירושלים הוא 60 ריס, באופן שמתאים לאבו גוש, ולא 160 ריס, כפי שנכתב במקור היווני, באופן שמתאים לניקפוליס.
- ההתיישבות הראשונה בעת החדשה באבו גוש הייתה של שכירי חרב עות'מאניים, שזהותן האתנית היא מרכז אסיה, אזור הקווקז. בשל כך בשנים האחרונות התקבעה זהותם של אנשי הכפר כזהות צ'צ'נית. ככאלה, לפני כ-15 שנה פנו אנשי הכפר לנשיא צ'צ'ניה, שתרם להם כסף לבניית מסגד, השני בגודלו בישראל.
- סגנון המסגד הוא סגנון אסיאתי (טורקי), מבנה של כיפה מרכזית ומסביבה ארבעה צריחים. הוא מבין המסגדים היחידים בארץ שאפשר יחסית בקלות לבקר בהם עם קבוצה.
- הכפר עצמו מתפתח סביב הכנסייה (שהיא כמובן נמצאת סמוך למעיין). כשמוקם הכפר לא הייתה כנסייה אלא חורבות של כנסייה.

נקודת הדרכה 2: הקריפטה בכנסייה

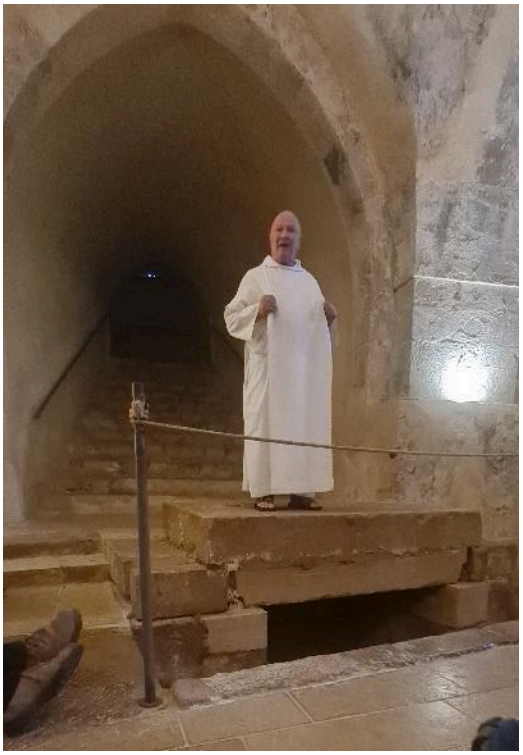
- המנזר הבנדיקטיני מוצג כבית מדרש סגור, שבו עושים הנזירים תשובה על מנת להתקדם בחייהם הרוחניים. הנזירים הבנדיקטינים אינם נזירים מטיפים. המנזר מנותק, פחות או יותר, מהעולם החיצוני. בתוך המנזר הנזירים לומדים, מתפללים ועובדים. הסיסמה שלהם היא "אורה לבורה" (לימוד ועבודה). הנזירים לא מלמדים בבתי ספר, כמו הסלזיאנים למשל.
- המנזרים הבנדיקטינים נבנו לרוב במקומות מבודדים, ואילו נדמה כי המנזר של אבו גוש נמצא בלב הכפר. אבל התהליך הוא שהמנזר היה מרוחק מהכפר, והכפר התפתח ועטף את המנזר.
- בתוך הכנסייה, בקריפטה, מתחת לאבן נובע המעיין, ואם יושבים בשקט מוחלט אפשר לשמוע את הנביעה. הצלבנים שהיו הראשונים לזהות את המקום ולהקים כאן כנסייה, חפרו תעלות שהעבירו את מי המעיין לשדות הסמוכים להקיה.
- הכנסייה נבנתה ב-1140 בערך ע"י האבירים ההוספיטלרים, בדומה למבנים הצלבנים בעכו. הבניין נבנה עם קירות עבים מאוד (עד 4 מטרים), מה שסייע לו להשתמר לאורך השנים.
- כשהצלבנים עזבו את האזור במאה ה-13 המבנה ננטש ולא שימש יותר ככנסייה, אלא כאורווה ששימשה את התושבים המוסלמים באזור. בסוף המאה ה-19 הכנסייה הייתה בסכנת קריסה, והחלו סדקים בקירות. שגריר

צרפת באיסטנבול, שהיה גם מומחה לאומנות צלבנית, ביקש את הבניין מהסולטן והצליח לקבל פירמאן שמעביר את הבעלות לצרפת ב-1873.

- כ-25 שנה לאחר מכן הגיעו נזירים בנדיקטינים לשפץ את הכנסייה והמנזר.
- במקום יש תקן ל-13 נזירים, למרות שכרגע יש במקום רק 9 נזירים. במתחם יש גם מנזר לנזירות, ושם יש 14 נזירות. כל יום ישנן שלוש תפילות משותפות לנזירים ולנזירות. זוהי מסורת ייחודית, בת 500 שנה, שהתחילה ברומא.
- בקריפטה, בה אנחנו נמצאים, יש קפלה שנקראת Chapter House, שכן בכל יום מקריאים במקום פרק ספציפי מהרגולה. הנזירים מתפללים בעיקר עם פרקי תהילים. לפי התקנון הנזירים צריכים לשיר בכל שבוע את כל מזמורי התהילים – 150 במספר. קריאת התהילים מתבצעת בצרפתית, בלטינית ואפילו בעברית, מתוך רצון לחזור למקורות.
- בכל יום, משעה 20:30 בערב ועד 8:00 בבוקר למחרת, הנזירים גוזרים על עצמם שתיקה, כדי להגיע לרמת רוחניות גבוהה, ובשעות האלה נשמעים רק תפילות ומזמורים.
-

נקודת הדרכה 3: בכנסייה העליונה

- בכנסייה ציורים מקוריים מהסגנון הביזאנטי. הציורים החלו להתפורר לאורך השנים, מכיוון שהכנסייה הייתה נטושה. הפנים בציורים הושחתו ע"י יושבי המקום המוסלמים, שלא ראו בעין יפה ציורים עם פנים.

- הכנסייה נבנתה בצורת בזיליקה צלבנית. אפסיס מרכזי לכיוון התפילה, עם שתי סיטראות בצדדים, אבל ללא הזרועות של הצלב שמאפיינות כנסיות אירופאיות.
- בכנסייה פגשנו את הנזיר אוליביה, שחלק איתנו את סיפורו, ואפילו שר לנו מזמורים ותהילים. הנזיר אוליביה הוא דמות חינוכית כאריזמטית ומרגשת, ואפשר לקבוע איתו ביקורים ואף הרצאות. הוא מדגיש בהרצאותיו את קורות חייו, את הקשר המיוחד שלו עם ארץ ישראל ומדינת ישראל, ואת השילוב המוזר של היותו נזיר נוצרי קתולי, בכפר ערבי מוסלמי, בליבה של מדינה יהודית, כסמל לאפשרות של חיים משותפים בשלום. בתמונה משמאל האח אוליביה עומד על האבן שמתחתיה נובע המעיין.
- אחד המוטיבים האומנותיים שנראים בכנסייה הוא מוטיב הסינגוגה והאקלזיה, שבו רואים שתי נשים, אחת מכוסת

עיניים, עצובה, יחפה, והשנייה זקופה, עם כתר, מחייכת. שתי הדמויות מייצגות את היהדות והנצרות, בהתאמה. זהו מוטיב שמאפיין את יחסי יהדות – נצרות החל מימי הביניים, יחס שהשתנה במאה ה-20 בוועידת הוותיקן ה-2.

- בתמונה מופיעה הסינגוגה (SINAGOGA), שמסמלת את היהדות, כשהיא סתורת עיניים, עצובה ומושפלת ובידיה מטה שבור, כשהיא מגורשת ע"י מלאך. בצידה השני של פרסקה הופיעה האקלזיה, מייצגת הכנסייה, כשהיא זקופה וגאה, אולם החלק הזה בציור נמחק. המוטיב הזה מייצג את החלפת היהדות הישנה והמושפלת בנצרות החדשה והצודקת.